

1031

SUMBANGAN JABATAN AMAL MALAYSIA DALAM MEMBENTUK JATI DIRI REMAJA

Nurzatil Ismah binti Azizan
Jabatan al-Quran dan al-Sunnah,
Kolej Universiti Islam Antarabangsa Selangor

Mohd Yakub@ Zulkifli Mohd Yusoff².
Jabatan al-Quran dan al-Hadith Universiti Malaya,
zulkifliy@um.edu.my

ABSTRAK

Jabatan Amal Malaysia adalah salah satu organisasi di bawah Dewan Pemuda Parti Islam Semalaysia (PAS). Jabatan ini melaksanakan segala aspek tugas kebajikan tanpa mengira agama, kaum dan fahaman politik. Jabatan Amal Malaysia banyak terlibat dengan mengurus dan mentadbir selia bantuan kebajikan dan keselamatan awam. Unit Amal di bawah Jabatan Amal Malaysia ditubuhkan hasil daripada panduan kertas kerja induk yang telah dilaksanakan oleh Lujnah Kebajikan dan Kemasyarakatan DPP Pusat bagi sesi 1989/1991. Ia seterusnya disahkan dalam mesyuarat Jawatankuasa DPP Pusat Kali ke-4 pada 1 Julai 1989. Unit Amal merupakan salah satu unit yang banyak melibatkan remaja dan membantu membentuk jati diri remaja dengan pelaksanaan program yang memberi ilmu pengetahuan dan memantau akhlak dan sikap anggotanya. Antara usaha yang dilakukan oleh Jabatan Amal Malaysia ialah membimbing remaja dalam Unit Amal dengan kurikulum dan membuat penilaian terhadap kepatuhan pelaksanaannya. Penekanan kepada pengetahuan nilai-nilai agama menjadikan remaja dalam Unit Amal tidak terlibat dengan perkara-perkara yang menyalahi syariat Islam. Malah mereka dapat menjauhkan diri daripada masalah sosial yang meruncing pada masa kini. Pengkaji dalam kajian ini memaparkan sumbangan Jabatan Amal Malaysia dalam membentuk jati diri remaja dalam Unit Amal. Kajian ini merupakan kajian kualitatif dengan rekabentuk kajian naratif, instrumen yang digunakan dalam kajian ini adalah analisis dokumen dan temu bual seterusnya dianalisis dengan pendekatan induktif. Hasil kajian mendapati Jabatan Amal Malaysia menggunakan pendekatan memberi ilmu pengetahuan dan menilai amalan kerohanian dalam diri anggota Unit Amal melalui Kursus Asas Kemahiran Amal (KAKA) dan penganjuran program kepada anggotanya. Ianya menjadikan anggota Unit Amal berusaha dalam memperolehi ilmu dan seterusnya mengamalkan ilmu tersebut. Kesannya mereka lahir sebagai remaja yang mempunyai nilai kerohanian yang tinggi dan tidak terlibat dengan masalah sosial pada masa kini.

Kata kunci: Sumbangan, Jabatan Amal Malaysia, Jati Diri, Remaja.

1.0 Pendahuluan

Remaja adalah golongan yang memerlukan bantuan dan bimbingan dalam proses pembentukan jati diri. Ia kerana usia remaja adalah usia yang tidak mampu menilai sesuatu dengan rasional pemikiran yang baik kesan daripada belum mencapai tahap kematangan. Terdapat pelbagai takrifan remaja yang dibahaskan oleh pengkaji terdahulu, antaranya Kathleen M. White mendefinikan remaja sebagai masa peralihan yang berlaku secara berlanjutan dari peringkat

dewasa yang dialami oleh sesuatu masyarakat. Pada peringkat ini seseorang individu mempunyai peranan dan harapan yang berbeza berbanding pada zaman kanak-kanak. Mereka akan lebih bertanggungjawab dan dominan dalam hubungan dengan orang lain (Kathleen Hall, 1969).

Hall pula mentakrifkan remaja sebagai satu peringkat dalam perkembangan kehidupan manusia yang penuh dengan kecelaruan dan tekanan, idealisme, ingin mencapai sesuatu matlamat, pemberontakan menentang orang dewasa, hubungan percintaan, tekanan perasaan individu serta kegelisahan (Wan Norasiah, 2003). Usia remaja menurut Hall berakhir dalam usia 22 hingga 25 tahun. Dorothy Roger menyatakan bahawa remaja berasal dari kalimah Latin iaitu *adolescere* yang bermakna berkembang dan tumbuh ke arah kematangan. Bagi beliau, zaman remaja adalah proses daripada suatu jangka masa dan juga proses memenuhi kehendak sikap dan kepercayaan, untuk lebih terlibat secara berkesan dalam masyarakat. Menurut Mohsin, remaja adalah yang mempunyai kematangan berfikir sehingga boleh membuat pentafsiran pengukuran terhadap sendiri sebagai tanda seseorang itu telah matang (Muhd Mansur et.al, 1988).

Pakar Psikologi juga melihat remaja dari sudut kejiwaan dan rohani khususnya perlakuan yang timbul akibat pergolakan perasaan (Muhd Mansur et.al, 1988). Zaman remaja mempunyai konflik yang perlu ditangani dengan agama dan rasional akal agar tidak tersasar daripada peraturan Islam. Namun dalam aspek mental, remaja mampu berfikir terhadap apa yang berlaku dan dapat membezakan antara yang benar dan salah. Remaja memerlukan bimbingan dan bantuan daripada masyarakat sekeliling agar dapat membentuk jati diri ke arah yang baik. Peralihan daripada zaman kanak-kanak kepada zaman remaja penting untuk dilihat supaya pembentukan jati diri remaja berada pada tahap yang benar dan tidak tersasar.

Agama Islam tidak membezakan antara remaja dengan golongan dewasa, melainkan terdapat pandangan dikalangan cendekiawan Islam yang membahagikan peringkat usia waktu muda kepada dua peringkat iaitu selepas bermulanya mimpi bagi anak lelaki dan kedatangan haid bagi anak perempuan. Manakala peringkat kedua ialah peringkat kematangan iaitu bermula pada usia 22 tahun sehingga 30 tahun (Hasnah Ghani, 1995). Remaja dalam terminologi Islam seringkali dikaitkan dengan istilah baligh dan mukallaf, mempunyai kedudukan yang cukup istimewa. Mereka digambarkan sebagai pewaris yang bakal meneruskan perjuangan ummah, membantu manusia ke jalan kebenaran dengan kematangan iaitu baligh yang boleh membezakan perkara yang hak dan batil dan bertanggungjawab kepada diri, keluarga dan masyarakat (Zulkiple Abd Ghani, 2010).

Usia remaja jika tidak dipantau dan diberi bimbingan yang sewajarnya akan mudah terpengaruh dengan pelbagai masalah sosial yang berlaku pada masa kini. Antaranya penzinaan, rogol, buang bayi, lari daripada rumah dan pelbagai masalah yang akan merugikan remaja. Ia terbukti dengan statistik yang dipaparkan kes jenayah seksual terhadap wanita dan kanak-kanak di negara ini didapati meningkat setiap tahun. Pada 2005, kes rogol paling banyak diterima iaitu sebanyak 1,931 dan diikuti kes cabul 973 kes dan liwat 71 kes. Pada 2006, kes rogol meningkat kepada 2,041, manakala cabul 1,066 kes dan liwat 71 kes. Pada tahun 2007 pula, sebanyak 3,098 kes rogol dilaporkan, cabul 2,228 kes dan liwat 101 kes. Angka itu terus meningkat pada 2008 iaitu 3,405 bagi kes rogol dan cabul 2,107 dan 130 kes liwat (<http://sekijang.com/>, 13 Mei 2015).

Kementerian Kesihatan di bawah Dr Rose Lena Lazemi mendedahkan bahawa pada tahun 2015 sebanyak 3980 atau 28.8 peratus daripada 13,831 remaja berusia 10 hingga 19 tahun mengandungi anak luar nikah. Lima negeri mencatatkan angka kes kehamilan tertinggi iaitu Sabah 3048 kes, Sarawak 2910 kes, Selangor 1461 kes, Johor 1319 kes dan Pahang 940 kes. Bermula tahun 2011 sehingga 2013 seramai 18,000 remaja hamil mendapatkan perkhidmatan di klinik kesihatan kerajaan. Secara purata terdapat 1500 kes remaja hamil dalam sebulan dan 50 kes sehari dilaporkan di seluruh negara (<http://m.utusan.com.my>, 11 September 2016)

Dengan paparan statistik tersebut menunjukkan bahawa remaja pada masa kini perlu bantuan dalam membentuk jati diri. Antara kaedah yang boleh membentuk jati diri remaja berlandaskan syariat Islam ialah dengan menyertai badan beruniform yang mempunyai panduan syariat yang baik. Ini kerana proses tersebut berlaku secara beramai-ramai bersama rakan-rakan mereka dan proses menjadi lebih mudah dan menarik minat mereka. Pengkaji dalam kajian ini membincangkan berkenaan sumbangan Jabatan Amal Malaysia dalam membentuk jati diri anggota Unit Amal agar menepati kehendak syariat dan tidak terlibat dengan masalah sosial pada masa kini.

2.0 Latar belakang Penubuhan Jabatan Amal Malaysia

Unit Amal ditubuhkan hasil daripada panduan kertas kerja induk yang telah dilaksanakan oleh Lujnah Kebajikan dan Kemasyarakatan DPP Pusat bagi sesi 1989/1991. Ia seterusnya disahkan dalam mesyuarat Jawatankuasa DPP Pusat Kali ke-4 pada 1 Julai 1989. Penggerak kepada Unit ini ialah seramai 12 orang dari Terengganu yang rata-rata mempunyai pengalaman sebagai pasukan sukarelawan beruniform (Jabatanamalkedah.blogspot.com, 25 Januari 2015).

Majlis pelancaran Unit Amal telah diadakan di Pantai Peranginan Tok Jembal, Kuala Terengganu pada 14 hingga 16 Februari 1991 (Juhari Osman, 2015). Ia dianjurkan oleh Jawatankuasa Unit Amal Pusat dengan kerjasama Unit Amal Terengganu. Majlis perasmian ini telah disempurnakan oleh Tuan Guru Haji Harun Taib yang mana ketika itu beliau sebagai Ahli Majlis Syura Ulama dan juga Pesuruhjaya Parti Islam Semalaysia (PAS) Terengganu. Perasmian ini dinamakan Jambori Pertama dan telah berjaya mengumpulkan penyertaan sebanyak 851 ahli Unit Amal dari seluruh negara (Jabatanamalkedah.blogspot.com, 25 Januari 2015).

Pengasas Jabatan Amal ialah cikgu Hussin Ismail merupakan ketua pengarah Amal yang pertama bermula pada tahun 1991 sehingga 2003. Ia diikuti ketua pengarah yang kedua iaitu En. Jamuliddin Ellias pada tahun 2003 sehingga 2005. Seterusnya diganti oleh En. Jamsari Marsom pada tahun 2005 sehingga 2009 dan En. Juhari Osman pengarah yang keempat bermula tahun 2009 sehingga 2015 dan bermula 2015 sehingga kini ia dipimpin oleh En. Mohd Nazree Mohd Aris. Unit Amal telah dianugerahkan pakaian rasmi bermula pada bulan Februari 2006. Majlis Penganugerahan Pakaian Rasmi tersebut telah disempurnakan oleh Menteri Besar Kelantan pada ketika itu iaitu Yang Amat Berhormat Dato' Tuan Guru Nik Abdul Aziz Nik Mat di Perdana Resort Kota Bharu (Juhari Osman, 2015).

Jabatan Amal mempunyai visi iaitu ke arah menjadi pergerakan kebajikan sukarela beruniform yang menjadi pilihan generasi muda dan berasaskan Islam. Ia membawa misi yang jelas dalam memperolehi visi tersebut iaitu berkhidmat secara sukarela membangunkan semula generasi muda melalui pendekatan kebajikan dan kemasyarakatan mengikut dasar-dasar Islam, juga termasuk dalam visinya iaitu melahirkan ahli-ahli pergerakan sukarela supaya boleh menghayati teras budaya amal (Juhari Osman, 2015).

Jabatan Amal mempunyai objektif yang tersendiri iaitu melindungi orang awam dan harta benda daripada ancaman keselamatan dan bencana, melatih sekurang-kurangnya 30% rakyat Malaysia dengan pengetahuan dan kemahiran pertolongan cemas, melibatkan rakyat dalam aktiviti-aktiviti kebajikan, pertolongan cemas, perjuangan hak asasi manusia dan keadilan sebenar sejajar dengan ajaran Islam, menyediakan dan mengurus perkhidmatan kecemasan dan bencana.

3.0 Sumbangan Jabatan Amal Malaysia Dalam Membentuk Jati Diri Remaja

Proses pembentukan jati diri anggota Unit Amal dibentuk berdasarkan Kurikulum Dan Penilaian Jabatan Amal Malaysia yang berfungsi sebagai panduan dan perancangan pelaksanaan latihan terhadap semua anggota Jabatan Amal Malaysia di peringkat negeri dan kawasan. Ia sebagai panduan kepada jurulatih negeri dan kawasan supaya dapat menjalankan latihan dengan berpandukan matlamat untuk melahirkan satu masyarakat Jabatan Amal Malaysia yang bertakwa, berilmu dan beramal (Buku Panduan Jabatan Amal Malaysia, 2013).

Kandungan kurikulum dan penilaian meliputi pelbagai elemen dan latihan yang perlu dikuasai oleh anggota Jabatan Amal Malaysia. Kandungan kurikulum dan penilaian ini akan menentukan sama ada anggota tersebut telah mempunyai keperluan yang mantap sebelum berada di lapangan masyarakat kelak. Isi kandungan Kurikulum boleh diubah, namun ia perlu dibentangkan dalam mesyuarat ALP Negeri sebelum diimplimentasi di peringkat Unit Amal.

Isi kandungan kurikulum dan penilaian berfungsi sebagai panduan perancangan takwim latihan tahunan bagi ALP Kawasan dan Negeri. Ia seterusnya sebagai panduan pelaksanaan latihan mingguan, bulanan dan tahunan bagi ALP Negeri dan kawasan. Ia juga sebagai panduan pemberian tanggungjawab tugas, jawatan dan pangkat bagi semua peringkat negeri dan kawasan serta sebagai panduan melahirkan satu saf pimpinan yang mempunyai ilmu, kemahiran, kecekapan dan kredibiliti yang tinggi (Buku Panduan Jabatan Amal Malaysia, 2013).

Isi kandungan kurikulum dan penilaian mempunyai objektif yang tinggi iaitu melahirkan pemimpin yang baik, berdisiplin, berilmu dan berkredibiliti tinggi pada masa kini dan akan datang. Juga menerapkan budaya cinta ilmu dalam kalangan anggota Jabatan Amal Malaysia selaras dengan kehendak Rasulullah SAW serta memastikan semua anggota yang menjadi pemimpin di semua peringkat adalah dalam kalangan mereka yang layak memimpin dengan ilmu, kemahiran dan kelayakan yang tinggi (Buku Panduan Jabatan Amal Malaysia, 2013).

Anggota Jabatan Amal Malaysia dinilai dengan Kursus Asas Kemahiran Amal (KAKA). Tujuan kursus ini dijalankan ialah untuk membuat penilaian terhadap anggota Jabatan Amal

Malaysia terhadap perkara-perkara yang telah ditetapkan oleh Jabatan Amal Malaysia. Kursus Asas Kemahiran Amal (KAKA) bermula dengan kursus tahap satu sehingga tahap empat. Setiap tahap dinilai dengan item-item yang telah disusun dalam kurikulum Jabatan Amal Malaysia.

Kursus Asas Kemahiran Amal (KAKA) tahap satu mempunyai sembilan item, daripada item-item tersebut terdapat penilaian berkenaan kefahaman agama dan aktiviti fizikal (jasmani) yang dinilai. Antara item penilaian ialah pengetahuan Islam dan Asas Amal, ibadah, jenis-jenis ikatan dan simpulan tali, kawad kaki, bantu mula (pertolongan cemas), *orienteeing*, trafik dan lalu lintas, asas radio dan komunikasi, memahami kod bahasa, sahsiah dan kepimpinan.

Perkara pertama yang dinilai dalam Kursus Asas Kemahiran Amal (KAKA) ialah Rukun Islam dan perkara yang membatalkannya, Rukun Iman dan perkara yang membatalkannya, Rukun Solat, sejarah Jabatan Amal, teras lima amal dan hal-hal berkaitan Jabatan Amal. Penilaian dilakukan dengan ujian bertulis sebanyak 50 soalan berbentuk soalan objektif. Rujukan yang digunakan dalam item pengetahuan agama ialah tafsir al-Quran, hadith dan kitab muktabar. Objektif penilaian ini dilakukan ialah penerapan kepentingan ilmu dan melatih anggota Amal supaya banyak membaca dan menulis (Buku Panduan Jabatan Amal Malaysia, 2013).

Penilaian juga dinilai dalam aspek ibadah dengan melihat kepada kebolehan mengimamkan solat lima waktu, bacaan Surah al-Fatihah (tafsir dan Asbab al-Nuzul), surah hafazan (tafsir dan Asbab al-Nuzul). Surah yang dihafaz dan difahami maksudnya pada peringkat ini ialah Surah al-Kafirun, Surah al-Ikhlash, Surah al-Falaq dan Surah al-Nas. Selain itu anggota Amal juga dinilai dalam keupayaan melaungkan azan. Penilaian ibadah diuji dengan ujian lisan, temubual dan pemerhatian oleh dua orang penguji yang akan memberikan pelbagai soalan berdasarkan isi kandungan ujian. Objektif penilaian ini ialah penerapan celik al-Quran dan tafsirnya (Buku Panduan Jabatan Amal Malaysia, 2013).

Perkara ketiga yang dinilai ialah item ikatan dan simpulan yang dinilai ialah bentuk bunga geti, simpul manuk, buku sila dan lilit balak. Tujuan ia dilaksanakan ialah melatih anggota Amal dengan pelbagai jenis ikatan dan simpulan untuk kelangsungan kehidupan, ia juga dapat menambah kemahiran dalam kalangan anggota Amal. Penilaian keempat ialah kawad kaki, tujuannya ialah supaya anggota Amal akan lebih peka, cekap dan berdisiplin, melatih kepimpinan, semangat kerja dan latihan berkumpulan, menjadikan anggota Amal lebih profesional dalam pelbagai sudut (Buku Panduan Jabatan Amal Malaysia, 2013).

Penilaian kelima ialah item bantu mula iaitu pertolongan cemas. Item ini akan melatih anggota Amal melakukan aktiviti dalam kumpulan dan melatih mempunyai semangat kerja yang baik. Item keenam ialah *orienteeing* iaitu mencari *bearing* hadapan dengan betul, mencari *bearing* belakang dengan betul, membaca peta dengan betul dan melakukan detour. Tujuan ia dijalankan ialah melatih anggota Unit Amal supaya lebih berketerampilan.

Penilaian ketujuh ialah trafik dan lalu lintas. Unit Amal akan dinilai kefahaman asas trafik dan lalu lintas, praktikal asas trafik dan lalu lintas. Tujuan penilaian ini ialah melatih Unit Amal supaya lebih profesional. Penilaian kelapan ialah Asas radio dan komunikasi dengan

tujuan melatih Unit Amal supaya lebih profesional. Penilaian terakhir ialah sahsiah dan kepimpinan yang mana penilaian berkaitan sikap dan tingkah laku, disiplin, pertuturan dan pergaulan serta keterampilan. Tujuan ia dinilai ialah melatih Unit Amal supaya lebih profesional.

Kursus Asas Kemahiran Amal (KAKA) tahap satu sehingga tahap empat mempunyai item penilaian yang sama namun skop yang berbeza. Skop pada peringkat satu tidak sama dengan skop peringkat kedua sehingga keempat. Peringkat lebih tinggi mempunyai penilaian lebih tinggi. Perkara-perkara yang dinilai dilihat sebagai satu kaedah pembentukan jati diri Unit Amal. Dengan perkara tersebut akan menjadikan anggota Unit Amal mempunyai jati diri yang utuh dan mampu menghadapi cabaran dunia luar.

Terdapat kurikulum khas berbentuk tarbiyyah iaitu Sukatan Kurikulum Tarbiyah Jabatan Amal Malaysia. Kurikulum ini merangkumi beberapa aspek dalam Kursus Asas Kemahiran Amal (KAKA) tahap satu sehingga tahap empat. Bagi Kursus Asas Kemahiran Amal (KAKA) tahap satu, aspek tarbiyyah yang dinilai ialah Rukun Islam, Rukun Iman, Kalimah Shahadah, Solat, wudhu', tayammum, khusyu', azan, iqamah, puasa, zakat, haji, umrah, bersuci, musafir, doa-doa harian, bulan dalam Islam, agama disisi Allah, dakwah, ikhlas dalam beragama, ciri-ciri munafik dan Asma al-Husna.

Kursus Asas Kemahiran Amal (KAKA) peringkat dua pula adalah sifat-sifat Allah, Akidah Islam, ancaman dan hukuman bagi yang mengingkari Allah, pengajaran daripada Umat terdahulu, kecintaan dan tawakkal kepada Allah, redha dengan ujian Allah, zikrullah, syirik, kufur, murtad, fasik, pendusta dan zalim, syahid, hukum hudud dan hukum tazkir. Kursus Asas Kemahiran Amal (KAKA) tahap tiga menekankan berkenaan biografi Rasulullah SAW seperti kelahiran, sifat, akhlak, pemimpin dan peperangan yang terdapat pada masa tersebut. Kursus Asas Kemahiran Amal (KAKA) tahap empat memberi penekanan terhadap mengenali sahabat-sahabat Rasulullah SAW.

Setelah melalui proses yang telah disebutkan, anggota Unit Amal akan dinilai dengan tanda aras penilaian yang telah ditetapkan. Item penilaian adalah sembilan item yang telah disebutkan. Peserta akan dinilai dengan semua item tersebut (Buku Panduan Jabatan Amal Malaysia, 2013). Ianya dinilai oleh ketua penilai yang telah ditetapkan dan disahkan oleh pengarah Jabatan Amal Negeri. Jumlah markah penuh bagi Kursus Asas Kemahiran Amal (KAKA) peringkat satu sehingga peringkat empat adalah 300 markah keseluruhan dengan 120 markah adalah lulus, 180 markah adalah baik dan 250 markah adalah cemerlang (Md Shehdi Hazrik, 2018).

Usaha yang dilakukan oleh Jabatan Amal Malaysia terhadap anggota Unit Amal adalah suatu usaha yang wajar dijadikan contoh oleh pihak kerajaan, Badan Bukan Kerajaan, persatuan-persatuan remaja dalam proses membentuk jati diri remaja agar bertepatan dengan nilai-nilai Islam. Remaja pada masa kini perlu kepada penekanan aspek kerohanian agar mereka mempunyai hubungan dengan Allah SWT. Ia seterusnya menjadikan mereka menjauhi perkara-perkara yang dilarang dalam agama dan melaksanakan suruhan Allah SWT dengan kerelaan hati.

4.0 Kesimpulan

Jabatan Amal Malaysia perlu dijadikan contoh badan beruniform di Malaysia dalam membentuk jati diri remaja. Ia kerana ia dilihat sebagai badan beruniform yang berjaya membentuk jati diri remaja serta tidak terlibat dengan masalah sosial. Jabatan Amal Malaysia mempunyai kelebihan tersendiri apabila telah 29 tahun bertahan sebagai badan beruniform yang banyak memberi sumbangan kepada masyarakat Islam. Ianya juga terbukti sebagai badan beruniform yang berjaya membentuk jati diri remaja dengan kurikulum yang disediakan dan aplikasi amalan kerohanian dalam program-program yang dilaksanakan.

Rujukan

Kathleen Hall, *“The Adolescent”*, terj. Maznah Ismail (Kuala Lumpur: DBP, 1969), 8.

Wan Norasiah bt. Wan Ismail, “Akhlak Remaja Di Felda Ulu Belitong, Kluang, Johor: Kajian Tentang Masalah,” (disertasi sarjana, Jabatan Dakwah dan Pembangunan Insan, Akademi Pengajian Islam, Universiti Malaya Kuala Lumpur, 2003).

Muhd Mansur Abdullah dan Siti Nordinar Mohd Tamin, *Psikologi Remaja* (Petaling Jaya: Penerbit Fajar Bakti Sdn Bhd, 1988), 37.

Hasnah Ghani, *“Jenayah Remaja: Permasalahan dan Penyelesaian,”* (Shah Alam: Hizbi, 1995).

Zulkiple Abd. Ghani, “Hedonisme dan Remaja: Pendekatan Dakwah,” dalam *Kemelut Peradaban Remaja di Malaysia*, ed. Mustaffa Abdullah dan Faisal Ahmad Shah (Kuala Lumpur: Jabatan al-Quran dan al-Sunnah Akademi Pengajian Islam Universiti Malaya, 2010), 34.

<http://sekijang.com/>.

<http://m.utusan.com.my>

jabatanamalkedah.blogspot.com.

Juhari Osman (Ketua Pengarah Amal Malaysia), dalam temubual dengan penulis, 2 Mei 2015.

Buku Panduan Jabatan Amal Malaysia. 2013, 65.

Md Shehdi Hazrik (Timbalan Pengarah Jabatan Amal Negeri Selangor dan Ketua Sektor Latihan Jabatan Amal Malaysia Negeri Selangor), dalam temubual bersama penulis, 5 Mei 2018.